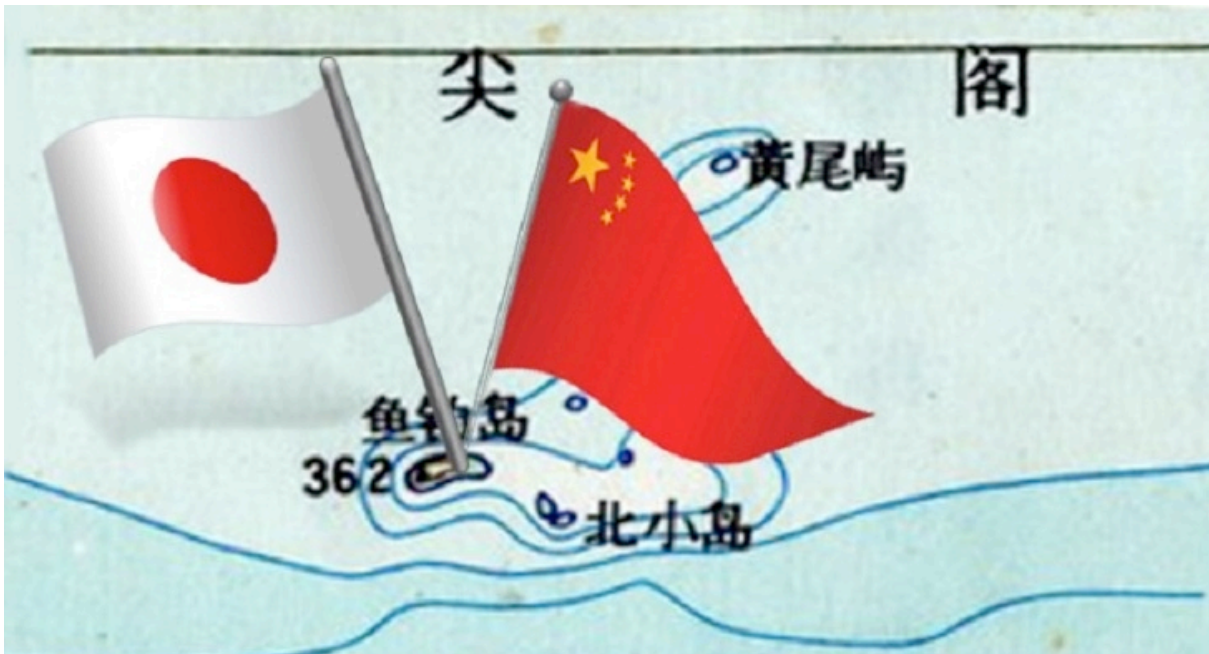

Ny Tid

Rapport 20

Börje Ljunggren

Sino-japanskt maktspele med historisk eld

arenaidé

Utdrag ur den kommande boken *Den kinesiska drömmen – utmaningar för Kina och världen*. Hjalmarsson & Högberg. Planerad utgivning våren 2014.

Börje Ljunggren var Sveriges ambassadör i Kina 2002–06 och är författare till boken *Kina – vår tids drama* (2:a uppl. 2009)

Publicerat i januari 2014.

Copyright: Börje Ljunggren och Arena Idé.

Bild: Worldcrunch.com

Rapporten finns tillgänglig på <http://www.arenaide.se/rapporter/>

Arena Idé är en del av Arenagruppen
www.arenagruppen.se

Arenagruppen
Saltmätargatan 22
113 59 Stockholm
Tel (vx) 08-789 11 60

Ny Tid är ett projekt inom tankesmedjan Arena Idé. Syftet är att befrämja en radikal och progressiv idéutveckling inom olika politikområden. Projektet kommer att söka inspiration från såväl andra länder som de senaste forskarrönen. Inom projektet kommer vi att publicera rapporter och uppsatser kring en rad frågor och med en bred ansats. Rapporterna kommer att presenteras och diskuteras på offentliga seminarier.

Några obebodda klippöar i Östkinesiska havet, av Japan kallade Senkaku och av Kina kallade Diaoyu, är epicentrum för växande spänningar mellan Kina och Japan. För USA, Japans nära allierade, innebär utvecklingen en komplicerad balansakt. Försvarsalliansen med Japan är en central del av USA:s Östasienpolitik, men av stor betydelse för USA är också att inte försämra de redan ansträngda relationerna till Peking. Den pågående maktförskjutningen, växande nationalism och historiens tyranni präglar dramat.

Normaliseringen av de sino-japanska relationerna ägde inte rum förrän 1972, mer än ett kvartssekel efter andra världskriget. Det skedde år 1972, efter Nixons historiska besök i Maos Kina. Under ett besök i Peking framförde dåvarande premiärministern Kakuei Tanaka Japans djupa beklagan för det lidande som Japan orsakat det kinesiska folket, ett uttalande som sedan dess upprepats vid en rad tillfällen av senare ledare, men som också motsagts av andra uttalanden. Japans premiärminister sedan 2012, Shinzo Abe, känd för sin revisionistiska syn på historien, har sedan han tillträdde som premiärminister vid ett par tillfällen associerat sig med tidigare uttalande om "djup beklagan över Japans krigstids-aggressioner mot sina asiatiska grannar" men i praktiken visat prov på allt starkare nationalistiskt agerande.

Efter normaliseringen inledde länderna ett omfattande biståndssamarbete som kom att betyda mycket för Kinas utveckling. Ur japansk synvinkel utgjorde detta bistånd ett slags outtalat krigsskadestånd. I dag är de båda ekonomierna, världens näst och tredje största, djupt integrerade. Kina är sedan 2004 Japans största marknad, och de ledande japanska företagen har alla stora investeringar i Kina.

Periodvis har relationerna varit förhållandevis goda och så sent som 2007 menade bedömare att ett positivt paradigmskifte hade inträffat då premiärminister Wen Jiabao genomförde det första besöket i Japan på regeringschefsnivå på sju år. Vård var den då nyttillträdde, och denna gång kortvarige, premiärministern Shinzo Abe. Trots sin starkt nationalistiska hållning bröt han det då rådande dödläget.¹ Då Abe hösten 2012 kom tillbaka till makten, gjorde han det med budskapet att Japan "aldrig kommer att vika för kinesisk maktpolitik". "Abenomics" måste förstås i det ljuset.

¹ "Wen visits Japan – Trade heals old wounds", *International Herald Tribune*, 11 april 2007.

Ett centralt motiv är att skapa nya ekonomiska förutsättningar för att inte minst militärt kunna hävda japanska intressen.

Relationerna har under de senaste åren blivit alltmer infekterade av symboliska territoriella frågor med rötter i den komplexa gemensamma historiens tyranni. Utvecklingen har alltid skett i slagskuggan av historien, en slagskugga som förlängts väsentligt under de senaste åren. I den kinesiska föreställningen om landets "hundra år av förnedring" utgör nederlaget mot Japan i 1894–95 års krig och Japans ockupation av stora delar av landet ett knappt halvsekel senare särskilt djupt liggande trauman. Japans modernisering och preussiskt stödda militarisering efter Meiji-restaurationen (1868) hade dramatiskt förändrat maktbalansen mellan de båda länderna och Japan hade ambitionen att beröva Kina dess traditionella roll i det isolerade Korea. Det utlöste det första sino-japanska kriget som år 1895 resulterade i fredsavtalet i Shimonoseki genom vilket Kina tvangs avstå Taiwan. Japan besatte samtidigt klippöarna Senkaku/Diaoyu, epicentrum för dagens konflikt mellan de båda länderna. Dittills hade kränkningarna av Kina, inledda genom det första opiumkriget (1839–42), kommit från västvärlden. Nu kom de också från ett grannland och örike som Kina traditionellt hade betraktat som en blek skugga av den egna kulturen. Under de följande decennierna skulle maktbalansen ytterligare markant förskjutas till Japans fördel.

I dag då maktbalansen rättats till och den kinesiska drömmen om landets pånyttfödelse ska förverkligas ligger denna för Kina förnedrande historia som något som "aldrig får glömmas".

Den japanska ockupationen år 1931 av Manchuriet, som omvandlades till det japanska lydriket Manchukuo, och av stora delar av Kina under åren 1937–1945, hade långt mer förödande konsekvenser för Kina än det första sino-japanska kriget och det har förblivit en källa till misstro, förstärkt av Japans brist på i Pekings ögon övertygande ånger.

Kinas historietolkning är starkt propagandistisk. I omvärlden för-glöms dock ofta att Kina fanns med på den allierade sidan i andra världskriget och hur landet drabbades av den japanska aggressionen. Oxfordhistoriken Rana Mitter har genom sin bok *Forgotten Ally: China's World War II 1937–45* (2013) velat påminna om detta och om att landet under åtta år höll ut och bjöd Japan

motstånd, om än splittrat och ineffektivt.² Liksom Japan-specialisten John Downer kommer Mitter till chockerande slutsatser vad gäller konsekvenserna av dessa åtta år av kris och kaos.³ Enligt Mitter uppgick "konservativt räknat antalet döda till åtminstone fjorton miljoner" under dessa år av krig och umbäranden medan närmare ett åttiotal miljoner under någon period upprotades och tvingades leva som flyktingar i sitt eget land. Kina reducerades till sitt svagaste tillstånd.

Kinas ständigt upprepade syn är att Japan måste "erkänna historien". Årsdagen av invasionen, den 7 juli, är en nationell minnesdag. Den 7 juli 2013 innehöll Kinas officiella medier en skarpt formulerad uppmaning till Japan. Dagen förklarades i *Folkets Dagblad* vara "inetsad i alla kinesers medvetande. 1,3 miljarder kineser kunde fortfarande känna smärtan, inte bara till följd av aggressionens grymheter utan också till följd av den sittande japanska regeringens förnekelse av historien. I dag skulle Lugouqiaohändelsen (det utlösande anfallet på Marco Polobron sydväst om Peking) ha en djupare innebörd för Japan än för Kina. Sedan premiärminister Abe tillträdde har han emellertid vid upprepade tillfällen gjort uttalanden som uppfattas som försök att tvätta bort Japans krigsgrymheter."⁴ Så starka uttryck har inte alltid använts. Nationalismen på båda sidor har drivit upp retoriken.

Två faktorer har kommit att utgöra särskilt känsliga frågor i de sino-japanska relationerna, Yasukunitemplet i Tokyo och de av Japan kontrollerade klippöarna som japanerna kallar Senkaku och kineserna kallar Diaoyu. Båda har stark symbolisk innebörd.

Då Junichiro Koizumi, japansk premiärminister 2001–2006, beslöt att besöka det starkt nationalistiska Yasukunitemplet svarade Kina med att avbryta högnivåutbytet. Templet betraktas av såväl Kina som Syd- och Nordkorea som en symbol för Japans ouppklarade förhållande till det lidande som Japans expansionism orsakat dessa länder och hela Sydostasien. I templet hedras inte bara de många hundra tusen japaner som stupade i kriget utan också de i Tokyorättegångarna dömda japanska krigsförbrytarna. Förhållningssättet till templet förblir ett lackmustest på Japans vilja att bevara och utveckla relationerna till sina grannar.

² Rana Mitter, 2013, *Forgotten Ally: China's World War II 1937–45*, HoughtonMifflin Harcourt.

³ John W. Downer, *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*, W.W. Northon.

⁴ "Japan must face up to history", *People's Daily*, 7 juli 2013.

Det dröjde ett drygt år men i december 2013, i en tid av redan mycket ansträngda relationer, besökte premiärminister Abe templet. De kinesiska reaktionerna var mycket starka. *China Daily* förklarade att "Shinzo Abe chockerat hela världen genom att som den första sittande premiärministern på sju år besöka ett tempel som bland de som dött i krig hedrade fjorton Klass A-krigsförbrytare från andra världskriget". Kinas utrikesminister förklarade att Peking svurit nolltolerans mot att Abe rörde vid grunden för de bilaterala relationerna och förrådde sin regerings och sina företrädares åtaganden.⁵ Japan uppmanades att "allvarligt reflektera över historien och korrigera sina misstag". Genom sitt agerande hade Abe "stängt dörren för dialog och skulle inte välkomnas av det kinesiska folket".⁶ T.o.m. FN:s generalsekretare Ban Ki-moon beklagade besöket.⁷ I en analys i *The New York Times* beskrivs Abes besök som ett stort politiskt risktagande och ett kalkylerat steg bort från Japans efterkrigspacifism.⁸

Nära knutet till frågan om Yasukunitemplet är frågan om hur Japans handlande under andra världskriget framställs – eller snarare inte framställs – i en del japanska läroböcker. I december 2013 tillsatte premiärminister Abe en kommission med uppdraget att göra läroböckerna mer patriotiska och följaktligen hävda en mer revisionistisk historiesyn. Två frågor skulle enligt det japanska utbildningsdepartementet uppmärksammas särskilt i arbetet, Nanjingmassakern 1937 och den japanska arméns sexuella utnyttjande av kvinnor, s.k. "comfort women". Det senare är en fråga av särskilt stor betydelse i relationerna mellan Japan och Sydkorea. Nationalistiska japanska forskares starkt ifrågasättande uppfattningar skulle redovisas.⁹ Arbetet kommer oundvikligen att väcka starka reaktioner i Kina och de båda Korea.

Hela det historiska traumat har kommit till uttryck i konflikten om de fem obebodda klippöarna. Området har vissa gasfyndigheter och båda länderna har investerat i undersökningar av fyndighet-

⁵ "Anger over Abe's shrine visit", <http://europe.chinadaily.com.cn>, 27 december 2013.

⁶ "China slams Japanese shrine visit", www.chinadaily.com.cn, 1 januari 2014.

⁷ "UN chief regrets Abe's Yasukuni visit", <http://www.youtube.com>.

⁸ "With Shrine Visit, Leader Asserts Japan's Track From Pacifism", <http://www.nytimes.com>, 27 december 2013.

⁹ "In Textbook Fight, Japan Leaders Seek to Recast History", <http://www.nytimes.com>, 29 december 2013.

erna. Från kinesisk sida har gemensam utvinning föreslagits och det har diskuterats, men avvisats av Japan.

Frågan handlar dock i grunden inte om naturresurser utan om territorium, suveränitet, nationell identitetspolitik – och historien. Länderna har diametralt olika uppfattningar om vem öarna tillhör. Enligt Japan existerar ingen territoriell fråga. I en intervju publicerad sommaren 2013 i *Foreign Affairs* förklarade Abe att "Senkaku-öarna är en integrerad del av det japanska territoriet, baserat på historien och internationell rätt ... De kinesiska anspråken betyder att Japan skulle medge att en territoriell fråga existerar. Vi kan aldrig tillåta det argumentet ... Vi har aldrig kommit överens med Kina om att lägga frågan om Senkaku på is. Att säga att vi gjort så i det förflutna är en komplett kinesisk lögn".¹⁰

De kinesiska uttalandena har varit lika entydiga. I sin första artikel om kinesisk utrikespolitik, publicerad i januari 2013, förklarade Xi Jinping att "Kinas hållning vad gäller Diaoyuöarna var konsekvent" och han "uppmanade den japanska sidan att respektera såväl historien som realiteterna och att tillsammans med Kina göra ansträngningar för att finna effektiva metoder för att på lämpligt sätt kontrollera och lösa problem genom dialog och konsultationer". Kina skulle aldrig "köpslå" om vad landet ansåg vara centrala territoriella och säkerhetspolitiska intressen.¹¹

Båda uttalandena gjordes efter år av eskalering i ord och handling. Hösten 2007 tog sig kinesiska demonstranter med båt till området där patrullbåtar ur den japanska kustbevakningen avvisade dem med hjälp av vattenkanoner. I september 2010 skedde en allvarlig upptrappning. En kinesisk fiskebåt befann sig då inne i vattnen kring öarna. Den japanska kustbevakningen försökte avvisa båten. Den kinesiska kaptenen svarade med att ramma det japanska fartyget. Kaptenen togs i förvar. Den allvarligaste incidenten dittills var ett faktum. De kinesiska reaktionerna blev starka och heta känslor revs upp i både Kina och Japan. Efter två veckor släpptes kaptenen under symboliskt japanskt hot om eventuellt senare åtal.¹²

¹⁰ "Japan is Back – A Conversation with Shinzo Abe", *Foreign Affairs*, juli/ augusti 2013, s. 6–7.

¹¹ "China Leader Affirms Policy on Islands", *The New York Times*, 29 januari 2013.

¹² "Japan releases Chinese fishing boat captain", www.theguardian.com, 24 september 2010.

Våren 2012 skedde en utveckling som gav Kina möjlighet att skärpa tonen i konflikten om öarna. Dittills hade öarna varit privatägda. Nu stod Tokyos ultranationalistiske borgmästare Shintaro Ishihara i begrepp att köpa dem. I den akuta situationen valde den japanska regeringen att i förebyggande syfte köpa öarna. Från Peking framställdes köpet som en offensivt förstatligande. I stridens hetta ifrågasatte Peking också om Okinawa tillhörde Japan, vilket oundvikligen utlöste starka japanska reaktioner.¹³

Denna gång sände Kina både sjöstridskrafter och flyg till området.¹⁴ Frågan politiserades ytterligare och de negativa opinionsyttringarna växte. I ett skede före förstatligandet uppges en hög kinesisk företrädare utan gensvar ha undersökt möjligheterna att få till stånd något slags överenskommelse, öppen eller hemlig, om att den territoriella frågan var olöst. Den lämnades obesvarad.

Hösten 2012 publicerade det kinesiska regeringskansliet ett s.k. vitpapper om Diaoyu i vilket Kinas syn på frågan klargjordes.¹⁵ Grundtesen i dokumentet är att området av hävd tillhör Kina: "Kinesiska förfäder först upptäckte och namngav Diaoyu Dao genom sina produktions- och fiskeaktiviteter i havet ... Den första historiska nedteckningen av namnet återfinns i boken *Voyages with a Tail Wind*, publicerad 1403 ... Det visar att Kina hade upptäckt och namngivit Diaoyu redan på tretton- och fjortonhundratalet". På femtonhundratalet placerades området under det kinesiska kustförsvaret som värn mot japanska pirater. Bl.a. en brittisk karta från 1877 "markerade alla Diaoyu-öarna som kinesiskt territorium".

Enligt samma historieskrivning började Japan invadera Diaoyu på 1880 talet varpå man i hemlighet "inkluderade" territoriet mot slutet av det – för Kina katastrofala – sino-japanska kriget 1894–95. Japan tvingade sedan Kina att underteckna det ojämlika Shimonosekiavtalet och "avstå Formosa (Taiwan) tillsammans med Diaoyu Dao och alla omkringliggande öar som tillhörde Formosa". Allt enligt den kinesiska vitboken.

¹³ "China does not accept Japanese protest over Okinawa article", *Xinhua*, 9 maj 2013.

¹⁴ Stein Tønnesson ... SIPRI Yearbook 2012.

¹⁵ "Diaoyu Dao, An Inherent Territory of China", *The Information Office of The State Council of the People's Republic of China*, Foreign Languages Press, september 2012.

Japans syn på frågan är den rakt motsatta. När japanska fiskare på 1800-talet kom till området var det enligt den officiella japanska positionen *terra nullius*, ett område som inte tillhörde någon. Senkaku, sägs det, är inte bara administrerat av Japan, utan är en obestridlig del av Japan och har så varit sedan långt före det sino-japanska kriget 1894–95. Det finns dock japanska dokument som motsäger den japanska hållningen. I ett dokument från 1885 sägs att "Kina inte bara känner till dessa öar utan också namngivit samtliga i syfte att underlätta för dess navigatörer till Ryukyu". Samma år fick det japanska inrikesministeriet en förfrågan från Okinawaprefekturen om att sätta upp nationella markeringar på öarna. Förslaget övergavs efter invändningar från den japanska utrikesministern som i Japans parlament förklarade att "öarna var mycket små, redan hade kinesiska namn och låg mycket nära den kinesiska kusten". Att utplacera markeringarna skulle därför väcka kinesisk uppmärksamhet varför "Japan borde invänta ett lämpligare tillfälle".¹⁶

En stor svaghet i den kinesiska hållningen är att Kina under mer än 70 år efter 1894–95 års krig aldrig gjorde anspråk på området. Efter andra världskriget administrerades öarna tillsammans med Okinawa av ockupationsmakten USA och återlämnades år 1972 tillsammans med Okinawa till Japan. Det var inte förrän det året, i samband med normaliseringen av de sino-japanska relationerna, eller möjligtvis något tidigare, som Kina tog upp frågan. Enligt den kinesiska tolkningen kom man då överens om att lösa frågan vid en senare tidpunkt. Sex år senare besökte Deng Xiaoping Tokyo, som den slutgiltiga bekräftelsen på det sino-japanska vänskapsavtal som förhandlats sedan 1974. Besöket var det första officiella högnivåbesöket någonsin av en företrädare för Folkrepubliken. Deng tog då upp frågan om Senkaku/Diaoyu med den japanske premiärministern Takeo Fukuda. Det fanns, förklarade Deng, ingen brådska att lösa frågan. Om inte deras generation hade klokskap nog att lösa den så skulle framtida generationer ha det. Under mellantiden borde man, förklarade Deng, med hänvisning till naturresurserna i området "lägga konflikten åt sidan och eftersträva gemensam utveckling". Från japansk sida accepterades detta synsätt.¹⁷ Det är den officiella kinesiska uppfattningen i frågan.

¹⁶ Steven Wei Su, "The Territorial Dispute over the Tiaoyu/Senkaku Islands: An Update", *Ocean Development and International Law*, 36: 45–61, 2005.

¹⁷ "Set aside dispute and pursue joint development", <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18023.htm>, 17 november 2000.

Enligt rådande japansk uppfattning ingicks aldrig någon överenskommelse. Deng framförde den kinesiska synen, men den bekräftades aldrig. Premiärminister Abe går, som citerats ovan, så lång som till att påstå att det är lögn att hävda att så någonsin skett. Det finns dock mycket seniora japaner som var med 1978 som säger att man var överens om att "lägga frågan på is".¹⁸ Det finns också ledande politiker i dagens Japan, som förre premiärministern Yukio Hatoyama, som menar att Japan borde erkänna att en territoriell konflikt existerar.¹⁹ Abes försvarsminister förklarade honom genast vara en förrädare.²⁰ Uppenbart är att en stark nationalistisk hållning präglar dagens japanska ledning. Hållningen har en växande resonansbotten i den japanska opinionen. Andelen japaner som har en positiv syn på Kina hade i början av 2013 fallit till 18 procent, den lägsta nivån på fyrtio år.²¹

Händelseutvecklingen i november 2013 med Kinas upprättande av en luftsäkerhetsidentifieringszon (ADIZ) som omfattar luft- rummet över Senkaku/Diaoyu och som delvis överlappar med en år 1969 upprättad japansk zon, har ytterligare fördjupat konflikten om klippöarna och motsättningarna mellan de båda länderna. Kinas agerande har också dragit USA djupare in i konflikten. Så snart zonen tillkännagivits flög två obestyckade amerikanska B52-bombare oanmälda genom zonen. USA har inte accepterat zonen, men sedan ändå uppmanat amerikanskt civilflyg att till de kinesiska myndigheterna anmäla inflygning i zonen. USA:s och Japans agerande visade klar brist på koordinering.

Inte bara USA utan också Sydkorea och Taiwan drogs in i dramat.²² En dryg vecka efter zonens inrättande tillkännagav Sydkorea att man för första gången på 62 år hade utvidgat sin zon i Östkinesiska havet till områden som både Japan och Kina hade inmutat.²³ Efter att först ha protesterat, accepterade Sydkorea dock att sydkoreanskt civilflyg som passerar genom den kinesiska zonen i förväg ska informera kinesiska myndigheter.

¹⁸ "Senkaku row shelved in '70s: Nonaka", <http://www.japantimes.co.jp>, 5 juni, 2013, "Account of pact to shelve Diaoyu dispute deals wild card to diplomats", *South China Morning Post*, 5 juni, 2013.

¹⁹ "From China, Hatoyama tells Tokyo to admit row", *The Japan Times*, 18 januari 2013.

²⁰ "Former Japanese prime minister slammed as 'traitor' at home", edition.cnn.com, 18 januari 2013

²¹ Anderlini, www.ft.com, 23 januari 2013.

²² David Cohen, "East China Sea Air Defense Moves: What for and Why Now?", *China Brief*, www.jamestownfoundation.com, 27 november 2013.

²³ "South Korea Announces Expansion of Its Air Defense Zone", www.nytimes.com, 9 december 2013.

I deklARATIONEN från ett toppmöte Japan–ASEAN ett par veckor efter den kinesiska zonen tillkomst betonades “friheten för överflygning” och Japan och de tio ASEAN-länderna kom överens om att fördjupa samarbetet vad gällde förbindelser i luften och till havs. *Folkets Dagblad* noterade kritiskt hänsyftningen på den kinesiska zonen.²⁴

I Sydkinesiska sjön inträffade under samma korta period den allvarligaste incidenten till havs på flera år mellan USA och Kina då ett fartyg i den amerikanska stillahavsflottan var nära att kollidera med kinesiska sjöstridskrafter som genomförde en övning med det kinesiska hangarfartyget Liaoning, symbolen för Kinas växande marina ambitioner. Partitrogna *Global Times* anklagade USA för att ha följt efter och trakasserat den kinesiska skvadronen innanför Kinas “inre försvarsring”.²⁵ Misstron har som en följd av händelseutvecklingen ökat, liksom risken för missförstånd och incidenter. I botten ligger den växande rivaliteten i regionen mellan Kina och USA, en relation som trots det starka ömsesidiga beroendet oundvikligen präglas av strategisk misstro.²⁶

Varför tog den kinesiska ledningen, och Xi Jinping personligen, bara några veckor efter centralkommitténs framgångsrika tredje plenum det provocerande steget att upprätta en luftsäkerhets-identifieringszon? Ett skäl som ofta nämns är att han ville mobilisera nationalistiska känslor för de reformer som beslutats, och för sitt eget ledarskap. Japan är då en naturlig kandidat. Den teorin motsägs dock något av att Kinas strängt kontrollerade statliga medier i enlighet med propagandamaskineriets instruktioner knappast publicerade några rapporter om zonen och de reaktioner som den utlöste i omvärlden utan bara enkla basfakta.²⁷ Partiledningen har uppenbarligen inte velat orsaka patriotiska utbrott av det slag som t.ex. förekom då den kinesiska fiskebåten togs i beslag. Att opinionen, som i dag tidvis spelar en stor och ofta chauvinistisk roll i den kinesiska utrikespolitiken, inte mobiliserades är dock snarast ett tecken på hur central frågan är

²⁴ “Statement seen as singling out China's air zone”, www.chinadaily.com, 15 december 2013.

²⁵ “US navy accused of ‘harassing’ carrier Liaoning in South China Sea incident”, www.scmp.com, 16 december 2013.

²⁶ Carlyle A. Thayer, “USS Cowpens Incident Reveals Strategic Mistrust Between U.S. and China,” *The Diplomat*, December 17 2013. <http://thediplomat.com/2013/12/uss-cowpens-incident-reveals-strategic-mistrust-between-u-s-and-china/>.

²⁷ “Air space spat lost on public in China”, *Financial Times*, 2 december 2013.

för Xi Jinping och partiledningen. Agerandet var kalkylerat, men i flera hänseenden illa koordinerat på den kinesiska sidan. Folkarméns hantering nödvändiggjorde diplomatisk "damage control".

Någon entydigt svar kommer vi troligen aldrig att finna men två motiv framstår som särskilt sannolika. Kina vill flytta fram positionerna i det egna närområdet och markera att status quo i fråga om öarna aldrig kommer att accepteras av Peking. Partiledningen vill öka pressen på Japan att medge att frågan är olöst. Samtidigt vill man driva en kil mellan USA och Japan. USA:s stöd till Japan, dess viktigaste allierade i Asien, är givet, men USA tvingas också ta på sig rollen att hålla tillbaka sin allierade.

Det skedda är dock också ett uttryck för en pågående omläggning av Kinas utrikespolitik. Kina har, för att citera Carnegieinstitutets Douglas Paal, i tysthet begravt patriarken Deng Xiaopings försiktiga linje enligt vilken Kina skulle ligga lågt och bida sin tid och slagit in på en mer proaktiv väg, mer nationalistiskt självsäker.²⁸ I slutet av oktober höll Xi Jinping ett tal där den linjen lades fast. Vid partiets centralkommittés påföljande "tredje plenum", primärt uppmärksammat för satsningen på ekonomiska reformer, beslöts i samma anda att ett nationellt säkerhetsråd skulle upprättas, för yttre och inre säkerhet. Ett viktigt element i den nya politiken är att med "mjuk makt" utveckla relationerna i regionen. Den linjen gäller dock inte i maritima frågor och avgjort inte vad gäller premiärminister Abes agerande. Trycket på honom för att medge att frågan om Senkaku/Daioyu är olöst ska öka. För många länder i regionen kommer betydelsen av en amerikansk motvikt till den växande kinesiska makten att öka.

Hela den territoriella frågan skulle sålunda kunna avdramatiseras om Tokyo erkände att frågan är olöst. Att så sker är dock osannolikt, åtminstone så länge Abe är vid makten, även om Washington troligen skulle välkomna en sådan förtroendeskapande utveckling. Det är därför svårt att inte betrakta fortsatta spänningar och förstärkt säkerhetstänkande som det mest sannolika scenariot. Den på båda sidor växande nationalismen driver på, och får näring. Uppgifterna om att Kina planerar att upprätta flera zoner, sannolikt i Sydkinesiska havet, gör inte utvecklingen mindre allvarlig.²⁹

²⁸ Douglas H. Paal, "Contradictions in China's Foreign Policy, *Carnegie Endowment for International Peace*, 13 december, 2013.

²⁹ "Beijing action raises fears of air defence zone expansion in the region", www.ft.com, 30 november 2013.

Utvecklingen av relationerna mellan Kina och Japan har också djupgående effekter på relationen mellan USA och de båda asiatiska konkurrenterna om makt och inflytande. Japans säkerhet har ända sedan den amerikanska ockupationen av landet år 1945 och Koreakriget (1950–1953) byggt på den amerikanska närvaron och amerikanska säkerhetsgarantier. Centralt är artikel 9 i den grundlag som USA som ockupationsmakt försåg Japan med. Enligt denna artikel ska Japan inte ha något försvar alls, men det tolkades tidigt som att Japan bara skulle ha begränsade självförsvarsstyrkor. Enligt en doktrin utvecklad i början av 1950-talet, ska Japan dock bara avsätta en procent av landets BNP för försvar.

Inom dessa ramar har Japan, i allians med USA, byggt upp ett starkt försvar, men enligt premiärminister Abe inte tillräckligt starkt för att möta den växande kinesiska utmaningen. Abe har gjort ett starkare försvar till en av sina huvudfrågor och menar att den japanska grundlagen, skriven av ockupationsmakten USA, bör revideras. Frågan om grundlagsändring, som förblir mycket kontroversiell i Japan, har han dock valt att skjuta på framtiden. För grundlagsändringar krävs två tredjedels majoritet i parlamentet. I ett uttalande nyåret 2014 förklarade han att konstitutionen skulle revideras före Japans världskap av 2020 års sommarolympiad. "Japan skulle då helt ha återupprättat sin ställning och kunna göra viktiga bidrag till fred och stabilitet i regionen och världen."

I december 2013 antogs som ett led i Abes strävan en ny nationell säkerhetsplan som han beskrev som "historisk". Japan ska under en femårsperiod kraftigt öka försvarsbudgeten och förstärka försvaret med övervakningsdrönare, nya stridsflygplan, jagare och amfibiefartyg i syfte att möta Kinas växande militära styrka. Planen skall vara vägledande för det nationella säkerhetsråd som Japan skall inrätta. Samarbetet med Japans allierade skall förstärkas.³⁰ Kina reagerade inte bara med att kraftigt kritisera det japanska beslutet utan också med att fråga vilka "kvalifikationer en nation som inte förmår reflektera över sin egen historia kan ha för att tala om frihet, demokrati, mänskliga rättigheter och att styra med lagar. Hur kan ett sådant land bidra till fred".³¹ De ömsesidiga kränkningarna eskaleras.

³⁰ "Japan to back military build-up", *Financial Times*, 12 december, 2013, "Japan increases defence budget amid tensions with China", www.theguardian.com, 17 decembe, 2013.

³¹ "Chinese military lashes out at Japanese defense documents", www.chinadaily.com.cn, 21 december 2013.

USA finner sig i den kluvna rollen att som en central del av om-balanseringen mot Asien – "the US pivot" – fördjupa samarbetet med sin närmaste allierade i Asien men samtidigt hålla tillbaka Abes militanta nationalism. För USA handlar det ytterst om att trovärdigt hävda sig i kampen med Kina om inflytande i regionen.

Under de senaste åren har den historiska barlasten kommit att väga allt tyngre. Säkerhetstänkande och territorium har intagit scenen, på bekostnad av den ekonomiska potentialen. Senkaku/Diaoyu är för den kinesiska ledningen, och uppenbarligen för Xi Jinping personligen, en symbol för den kinesiska förnedring som inleddes med opiumkriget och fördjupades med nederlaget i kriget med Japan 1894–95. Kinas anspråk på öarna vilar ur Kinas synvinkel ytterst på moralisk grund och den kinesiska pånyttfödelsen handlar mycket om att med växande styrka ta itu med de historiska oförrätterna. Japan har i Shinzo Abe samtidigt en premiärminister som vill hävda Japans historia och japanska värden. Abes morfar, som han beundrar mycket, var Japans högsta ämbetsman i det japanska lydriket Manchukuo, därefter bl.a. krigsminister, av de allierade behandlad som en misstänkt krigsförbrytare, men efter den amerikanska ockupationens slut under en period landets premiärminister.³² Xi Jinpings far, en av Deng-generationens mest respekterade ledare, var samtidigt en ung revolutionär som kämpade mot de japanska inkräktarna. Det historiska arvet har många dimensioner och identitetskonflikter.

En ytterligare dimension är den växande konkurrensen mellan Kina och Japan om inflytande i Sydostasien. Japan vill stärka sin roll som handelspartner och är sammantaget fortfarande en större investerare än Kina. Genom att markera stöd för Filippinerna i landets maritima konflikt med Kina har Japan också trängt sig in på Kinas säkerhetspolitiska domäner. Japan vill, som den framstående japanska statsvetaren Takashi Inoguchi har konstaterat, bli en "global normal makt" och en växande sådan.³³ Aldrig tidigare har Kina och Japan samtidigt haft sådana ambitioner. Möjligheterna till fördjupat samarbete, så väl tillvaratagna sedan normaliseringen för 30 år sedan, är stora, men riskerar att överskuggas av djupare krafter. I samverkan kan Östasien utvecklas till världens i särklass mest dynamiska ekonomiska region. Den möjligheten ligger öppen, men kan äventyras av Kinas och Japans allt mer

³² "Formed in childhood, roots of Abe's conservatism go deep", <http://www.japantimes.co.jp>, 26 december 2012. Shinzo Abe, 2006, *Towards a Beautiful Japan*.

³³ Takashi Inoguchi, "Japan's emerging role as a 'global ordinary power'", *International Relations of the Asia Pacific*, 6 (1), 2006.

ovarsamma och prestigefyllda maktspel med den historiska elden. "Att inte förlora ansiktet" är en sliten schablon som framstår som tragiskt giltig i det drama som utspelar sig mellan Östasiens båda regionala stormakter.³⁴ Supermakten USA har sitt eget ansikte att tänka på. Ett drama i många akter håller på att skrivas.

³⁴ Se begreppet "face" i Andrew J. Nathan och Andrew Scobell, 2012, *China's Search for Security*, Columbia University Press, s. 25–26.

Tidigare rapporter i serien Ny Tid

Rapporterna finns tillgängliga för nedladdning från <http://www.arenaide.se/rapporter/>

- Rapport 19, *The Swedish Model – conflict or consensus?*, av Håkan A Bengtsson
- Rapport 18, *Vi har aldri vært kulturradikale. Georg Brandes og kulturradikalismen*, av Håvard Friis Nilsen
- Rapport 17, *Pengar till politikerna och risken för korruption*, av Sverker Lindström, april 2013
- Rapport 16, *Wii the people – Partier, rörelser, infrastruktur och presidentvalskampanjen 2012*, av Matt Browne, översatt av Eric Sundström, december 2012
- Rapport 15, *Vinst och den offentliga tjänstemarknaden – En rättslig analys*, av Ardalan Shekarabi, oktober 2012
- Rapport 14, *Cuba – In Search of an "Orderly Transition"*, av Uwe Optenhögel och Florian Pronold, september 2012
- Rapport 13, *Efter Europas svältkur – En ny ekonomisk debatt?*, av Katrine Kielos, juni 2012
- Rapport 12, *Ecological Industrial Policy as a Key Element of a Sustainable Economy in Europe*, av Matthias Machnig, april 2012
- Rapport 11, *Finanskapitalets makt och fackets möjligheter*, av Ingemar Lindberg och Magnus Ryner, mars 2012
- Rapport 10, *Myten om Järnladyen – Bilden av Margaret Thatchers ekonomiska politik*, av Katrine Kielos, februari 2012
- Rapport 9, *Creating a Sustainable Solidaristic Society: A Manual*, av Bo Rothstein, november 2011
- Rapport 8, *Från Tel Aviv till Teheran – Arbetarrörelsen i Mellanöstern*, av Alexandra Franzén, september 2011

- Rapport 7, *Strategier för en global fackföreningsrörelse*, av Mats Wingborg, september 2011
- Rapport 6, *Latinamerika, vänstern, framtiden*, av Magnus Linton, januari 2011
- Rapport 5, *Det civila samhället mellan stat och marknad*, av Håkan Arvidsson, december 2010
- Rapport 4, *Nästa vänster – efter den nationella klasskompromissens tid*, av Ingemar Lindberg, oktober 2010
- Rapport 3, *Det populistiska laboratoriet. Nederländerna inför valet*, av Per Wirtén, juni 2010
- Rapport 2, *What's left? Fransk vänster efter förnyelsen som aldrig kom*, av Wojtek Kalinowski, mars 2010
- Rapport 1, *En radikal och progressiv stadspolitik – en provisorisk utopi*, av Johannes Åsberg, mars 2010